

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**ІV-ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

16-17 листопада 2023 року

ВІННИЦЯ 2024

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

**Голова Вченої ради ЗВО, доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри ендоскопічної та серцево-судинної хірургії
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова
Петрушенко Вікторія Вікторівна**

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

**Професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор,
академік НАН ВО України
Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач ЗВО кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних, наук науковий співробітник філософського факультету, асистент ЗВО кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 16-17 листопада 2023 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. – 204 с.

ISBN 978-617-95332-6-6

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 16-17 листопада 2023 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та всім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова протокол № 7 від 28.12. 2023 р.

УДК: 1(091):004.83

ISBN 978-617-95332-6-6

Беднарчик Т.Р.,
к.філос.н., доцент,
доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вергелес Т.М.,
асистент ЗВО кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна.

Беднарчик М.В.,
викладач вищої категорії,
Вінницький медичний коледж ім. Д.К. Заболотного
м. Вінниця, Україна

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ. КОНТЕКСТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Широкомасштабне вторгнення військ Російської Федерації до України в лютому 2022 р. з новою силою актуалізувало тему загроз ментальному здоров'ю активних учасників бойових дій та мирних мешканців всієї країни. Проблема подолання посттравматичного стресового розладу у бійців та цивільних осіб була визнана ще в контексті подій відбиття нападу РФ на Україну в 2014 – 2015 рр. Наше суспільство та держава визнають вказані ризики і необхідність впровадження оздоровчих програм для постраждалих. Засоби масової інформації поширюють соціальну рекламу з основ збереження ментального здоров'я. Надається ефірний час для фахових психологів та активістів волонтерських проектів. Публічно декларується, що опіки та участі в оздоровчих програмах потребують активні учасники бойових дій і члени їхніх родин та цивільні особи, які стали біженцями чи перебували в зоні обстрілів, на окупованих територіях та ті, хто втратив близьких людей в результаті ворожої агресії. Ми констатуємо, що українське суспільство консолідувалося навколо ідеї захисту держави та національних інтересів і симпатизує жертвам війни. Проте упередженому чи недосвідченому спостерігачу може здатися, що мешканці «мирних» областей перебувають в умовній зоні комфорту і ведуть звичний спосіб життя, незважаючи на лихоліття. Психологи та спеціалісти-гуманітарії розуміють, що це не так. З перших тижнів масованої агресії РФ у засобах масової інформації почали з'являтися фахові поради цивільним про те, як посилити стресостійкість та не втратити здоровий глузд в умовах тривоги і переживання трагічних новин. Ми визнаємо, що психоемоційне навантаження на мешканців нашої країни певною мірою співпадає з умовами, в яких опинялись інші народи під час війн минулого, і які були вивчені психологами та соціальними

філософами. Однак новий характер війни в Україні, її масштаб та технологічні особливості створили особливі чинники впливу на свідомість населення. Очевидно, що картина очікувань і розчарувань, осмислення уявних та реальних загроз, стресогенних чинників і світоглядних перетворень у мешканців нашої країни потребують системного вивчення.

Ми не виявили прямих досліджень психоемоційного стану цивільного населення «мирних» областей України в умовах сучасної війни. Тому методика нашого дослідження полягала у пошуку окремих експертних оцінок із вказаної тематики. Стан окресленої групи інколи згадується спеціалістами в контексті порівняння з типовими жертвами ПТСР. Інша використана методика полягала у порівнянні причин появи різних видів патологічної поведінки у мирний час та типових стресогенних чинників в умовах сучасної війни.

Один з фундаторів вчення про стрес Ганс Сельє (1907-1982), видатний лікар, біолог, патфізіолог, розробник теорії адаптативного синдрому визначав стрес як реакцію, яка дозволяє організму вижити. В контексті гуманітарних знань важлива його вказівка на те, що для формування життєвої філософії потрібно бути обізнаним у впливі фізіологічних процесів на ество людини. Він відокремлював стрес від нервового перевантаження і сильного емоційного збудження та вважав його необхідною складовою активізації життєвих процесів, чинником змін поведінки та соціальних установок. Маркером стресу є усвідомлення наявності загрози. Шкідливий різновид стресу – дистрес, на відміну від еустресу, не закінчується для людини появою позитивних емоцій після переживання загрози. Очевидно, що наслідки стресу є більш тривалими, ніж дія стресора. Г. Сельє вказує, що «стрес зруйнованої надії» швидше веде до хвороби, ніж надмірна фізична активність. Спираючись на багаторічний досвід досліджень фізіології, він стверджував, що людина має фундаментальну біологічну потребу у завершенні – здійсненні своїх прагнень [7].

На основі інформації з відкритих джерел ми констатуємо, що психоемоційний стан населення України не був благополучним ще перед широкомасштабним вторгненням РФ 2022 р. Про це свідчить низка фактів, зокрема високий рівень самогубств, що приблизно в 2 рази перевищував середньостатистичний світовий показник. За даними ВООЗ середня кількість самогубств складала у світі в середньому 9 осіб на 100 тис., а в Україні – 17 (на 2019 р.). Причини суїцидальних вчинків досить серйозні – крах спроб реалізувати себе, розрив значущих соціальних зв'язків, кар'єрні та фінансові невдачі. Ознаками цього стану є втрата здатності обмінюватися емоціями з оточуючими, «переживання у собі», зовнішня «емоційна загартованість» [11]. Очевидно, що ці негативні чинники в умовах війни стали новою реальністю для багатьох, в тому числі й серед цивільного населення. З початку вторгнення кількість самогубств

зменшилася, що спеціалістами пояснюється наближенням феномену смерті до кожного. Але очевидно, що з припиненням бойових дій «відкладена» мотивація до суїциду активізується з новою силою. Також відзначимо як стресогенний чинник «непережиту» до кінця з погляду соціальної психології суспільну трагедію епідемії коронавірусу 2020 – 2022 рр. Констатоване фахівцями емоційне вигорання десятків тисяч медпрацівників та ментальні страждання мільйонів захворівших та членів родин померлих не завершилися необхідною психологічною реабілітацією через початок війни.

Ще у жовтні 2022 р. міжнародні експерти – директор Європейського бюро ВООЗ Ганс К्लюге та представник ВООЗ в Україні Ярно Хабіхт оприлюднили оцінки ментального здоров'я населення воюючої України. За їхніми даними, близько 10 млн. осіб знаходяться у зоні ризику, відчувають гострий стрес, тривогу, депресію, ПТСР та можуть зловживати психоактивними речовинами. Народ України демонструє стійкість і «нормальну реакцію на ненормальну ситуацію». Протягом 10 років 22% населення зіткнеться з проблемою психічного здоров'я [3].

Змістовний виклад картини психоемоційного стану населення за підсумками півтора року подано в інтерв'ю Петра Вдовкіна, члена Європейського товариства вивчення травматичного стресу. Визнаючи циклічність змін, він констатує, що стадію «піднесення» як консолідацію навколо ідей справедливої захисту держави, національних цінностей і радінням першим військовим успіхам вже пройдено. Теперішній стан тривоги є тривалим у часі і невизначеним щодо перспектив його закінчення. Зовнішні чинники посилюють негативні очікування, зокрема щодо розгортання протистояння у світовому масштабі і реальності використання ядерної зброї чи радіоактивного забруднення. Концептуально важливою є вказівка дослідника на те, що переживання людини з приводу негативної новини чи переглянутого фото/відео контенту у новинах або соціальних мережах тривалістю більше 2-3 днів підряд є психотравмуючим чинником. З іншого боку констатується потреба проглядати репортажі про реальні події зі страхітливим змістом як підготовка до зустрічі з подібними обставинами. Негативний вплив тривалого в часі тривожного очікування посилюється тим, що цивільне населення відчуває чи усвідомлює свою нездатність впливати на ситуацію і брати участь у процесі прийняття рішень. Повітряні тривоги, які часто «нічим не завершуються», ведуть до накопичення тривожності через невизначеність ситуації. Йдеться про те, що з позиції психологічних механізмів до розрядки напруження має вести не лише сигнал «відбою», а й певний результат, хоча б звуки пострілів систем ППО. Одним із симптомів виснаження психіки особи є нетерпимість та агресивність до тих, хто не поділяє чи не підтримує її погляди. [10]. Вказані чинники підкріплюються статистичними даними та сумними прогнозами: станом на

осінь 2023 р. 71% населення України відчуває стрес і це пришвидшить процеси старіння на 10-15 років, психологічної допомоги потребуватимуть 7 млн. людей старшого віку та бл. 4 млн. дітей та підлітків [1].

Відомий психіатр і спеціаліст із критичних станів свідомості людини Євген Краснушкін (1885-1951) наводив приклад ставлення цивільного населення до повітряних тривог в 1939-1945 рр. як маркер психологічних змін під час війни: «На відміну від психогенного впливу стихійних лих діючих однократно, психогенна дія війни характеризується багатократністю. Це – постійна багатократна загроза смерті. Цей момент багатократності... викликав у мас, особливо у військо, своєрідну імунізацію стосовно нього. Найбільш гостро діюча на особистість неочікуваність психічного потрясіння замінилася на її очікування та розуміння загрозовості небезпеки, а з цього – меншою гостротою її сприйняття. Це переконливо демонструвалося ставленням цивільного населення до повітряних атак, які більшість людей швидко припинили боятися. Таким чином, безпосередньо гострий і максимально потужний вплив, за французькими авторами «емоції-шоку», на психіку поступово слабнув, і психогенні розлади внаслідок емоції-шоку або шоків психогенних реакцій були порівняно рідкісним явищем. Але виступала довготривалість психогенного впливу на особистість. Постійне напружене очікування смертельної небезпеки поруч з низкою тяжких переживань, які породжуються війною як у воїнів, так і у цивільного населення здійснює довготривалий виснажуючий вплив на психіку схильних осіб і є причиною ситуаційних психогенних реакцій або провокує психічні чи соматичні розлади» [2, с. 246, 248]. Цей же автор вказує на захисну реакцію збереження цілісності нервової системи у вигляді підвищеної сонливості деяких осіб під час повітряних тривог.

Новим явищем психоемоційного буття цивільного населення, яке чітко простежується психологами під час війни в Україні є «медіатравмування», яке визначається як різновид психотравми свідка. Сучасні медіаресурси постачають відео та фото продукцію про актуальні події з небаченою раніше швидкістю і здатні забезпечувати ефект реальної присутності [9]. Очевидно, що попит на таку інформацію з лютого 2022 р. існує насамперед через вболівання за долю держави та співчуття співгромадянам, а не через споглядальну допитливість «роззяв». Щоденні трагічні події війни утворюють потік інформації, яка стає реальним травмуючим чинником для цивільного населення усіх вікових груп.

Ми виявили протиріччя чи нерозв'язувану під час війни проблему між чинниками подолання стресу та визнаними у психології каталізаторами компульсії (нав'язливої поведінки). Поради психологів щодо гігієни ментального здоров'я в умовах війни містять пропозиції ретельно ставитися до ведення побутових справ на противагу відстеженню новин чи коментарів у соцмережах. Важливо шукати нові сенси,

облаштовувати своє помешкання як зону ментального розвантаження, надавати допомогу тим, хто потребує опіки, визначати для себе певні «предмети сили» – своєрідні талісмани, які викликають приємні емоції як спогади про щасливі моменти або надію на здійснення мрій у майбутньому [5; 6]. З іншого боку, схожі чинники здатні спровокувати різні види нав'язливої поведінки: ритуалізацію діяльності, шопоманію, силогоманію (накопичення речей), патологічне накопичення тварин, арифмоманію. Аналіз усіх причин появи такої поведінки у контексті стресу в умовах війни виходить за межі нашого дослідження. Проте відзначимо, що свого часу психологи дозволяли у публіцистичних коментарях кепкувати з аргументації накопичення запасів продуктів і речей, спричинених установкою «а якщо завтра війна?». Актуальними щодо суспільства в умовах війни є методики пошуку причин вказаних видів поведінки у відмові особи визнавати реальність, нездатності пережити втрату, пройти стадію горювання і раціоналізувати травматичний досвід [4].

Окремо відзначимо тему психоемоційного стану молоді. Очевидно, що діти та підлітки знаходяться у групі ризику. Крім стресогенного впливу загальної атмосфери воєнного стану, обмежень щодо нормального проживання дитинства, необхідності осмислювати трагічну інформацію вони стають свідками втрати емоційної рівноваги своїми близькими людьми. Реальністю дитячого життя стали споглядання похоронів військових та зустріч з інвалідами війни у повсякденному побуті. Більші навантаження відчувають молоді люди студентського віку, оскільки додається проблема невизначеності майбутнього, збільшується коло значимих людей, які ризикують в умовах війни. Для осмислення проблеми доречно залучити визначені психологами причини «кризи середнього віку». За певними підходами, вона спричиняється стражданням від непережитих до кінця практик поведінки молоді, усвідомленням безповоротності втрати того, що свого часу давала молодість. Очевидно, що в умовах сучасної війни частина молоді зазнає таких втрат, хоча й поки не усвідомлює цього. Відзначимо ще один аспект. З часів карантинних обмежень 2020-2021 рр. молодь була змушена адаптуватися до дистанційної форми навчання. Очевидно, що це стало певним викликом усталеному порядку життя і стресогенним чинником. Дослідження науковців ВНМУ ім. М. І. Пирогова підтверджують цей факт: «Під час досліджень здійснено психогігієнічну оцінку провідних особливостей особистості студентів в умовах застосування дистанційної форми організації навчальної діяльності. Встановлено, що у разі використання on-line навчання спостерігається суттєве зростання ступеня вираження показників фази напруження емоційного вигорання, стабільний перебіг процесів формування проявів астеничного і депресивного станів, зменшення рівня фізичної агресії на тлі вираженого зростання негативізму у структурі агресивних проявів особистості» [8, с. 19].

Серед додаткових стресогенних чинників ми вкажемо на ризики неповаги до мирної праці певних груп населення, реальність впливу ворожих інформаційно-психологічних операцій, переживання з приводу релігійних процесів усередині країни. Підвищену чутливість до усіх переживань часів війни мають сім'ї з малими дітьми. Для спеціалістів очевидною є загроза того, що особи, які пережили дистрес, потенційно готові вдаватися до помсти. Потрясіння війни для мешканців України затягуються у часі, кількість постраждалих збільшується, що актуалізує необхідність розширення програм психологічної підтримки населення. Обрана нами тема потребує подальших досліджень.

Література:

1. Війна і психоемоційний стан українців: хто найбільше потребує психологічної допомоги URL: <https://health.fakty.com.ua/ua/psykholohiia/vijna-i-psyhoemocijnyj-stand-ukrayincziv-hto-najbilshe-potrebuye-psyhologichnoyi-dopomogy/>
2. Краснушкин Е. К. Психогении военного времени // Нервные и психические заболевания военного времени / Сборник научных работ под ред. проф. А. Шмарьяна. – М.: «МЕДГИЗ», 1948. – С. 245-252.
3. Криза у сфері психічного здоров'я в Україні може вплинути на майбутні покоління URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/kriza-sferi-psihichnogo-zdorov-ya-ukrayini-1665151746.html>
4. Не выбрасывай, еще пригодится!: Психология накопительства URL: <https://econet.ua/articles/ne-vybrasyvay-esche-prigoditsya-psihologiya-nakopitelstva>
5. Проживання війни: психологія военного часу URL: <https://holdyou.net/news/prozhivanie-vojny-psihologiya-voennogo-vremeni>
6. Психологические стадии во время войны и как их пережить – советы URL: <https://lifestyle.segodnya.ua/lifestyle/psychology/psihologicheskie-stadii-vo-vremya-voyny-i-kak-ih-perezhit-sovety-1607224.html>
7. Селье Г. Стресс жизни URL: <http://adaptometry.narod.ru/StressZhizni.htm>
8. Сергета І. В., Вергелес Т. М. Психогігієнічна оцінка особливостей емоційного вигорання, астеничного і депресивного станів та агресивності студентів в умовах дистанційного (on-line) навчання // Довкілля та здоров'я. – №1 (106) – Березень, 2023. – С. 19-26.
9. Травма свідка: як пережити трагічні події URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/01/19/252433/>
10. Тривога і сум – це нормально: психолог розповів, як не втратити ментальне здоров'я під час війни URL: <https://health.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2023-10-16/5813267-trivoga-i-sum->

tse-normalno-psikholog-rozповiv-yak-ne-vtratiti-mentalne-zdorovya-pid-chas-viyuni

11. Чуніхіна С. Зона ризику: чому ветерани чинять самогубства і як допомогти українцям оговтатися від потрясінь війни URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2023-09-11/5807972-zona-riziku-chomu-veterani-chinyat-samogubstva-i-yak-dopomogti-ukraintsyam-ogovtatisya-vid-potryasin-viyuni>

Вергелес К.М.,
д. філос. н., професор,
академік НАН ВО України
професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ПРАВОСЛАВНІ «БАТАЛІЇ» ПО УКРАЇНСЬКИ: ПРОСТО ПРО СКЛАДНЕ

Сучасний стан українського православ'я змушує чи не кожного пересічного громадянина зупинитися, задуматися про наявність хоч чогось «святого» в цій релігії. На перший погляд, все як завжди, в православ'ї добре. Таку позицію довгий час нав'язувало нам російське та зросійщене православ'я.

Проблеми виникли не сьогодні і не вчора, їх породжували штучно ще з 1686 р., з моменту приєднання Київської митрополії до московської. Саме з цього моменту і почалися «баталії».

Фаза загострення проблеми в українському православ'ї починається з 1991 р. хоча як говорять представники УПЦ (МП) «все під контролем» - це був перший етап. Другим етапом загострення можна вважати 2014 р. та початок російсько - української війни, хоча «все під контролем» ще працювало. Третім етапом є грудень 2018 р. коли ПЦУ за рішенням Всеукраїнського Собору стала

рівною серед рівних вселенських православних церков. І четвертим етапом загострення став лютий 2022 р. коли відбулось повномасштабне вторгнення росії в Україну.

Весь цей час росія через УПЦ (МП) веде свою пропагандистську риторіку та досить успішно насаджує ідею «руського міра». На перший погляд все дуже чітко та все ніби всім зрозуміло. На протязі цих періодів так звана УПЦ (МП) всіляко намагалась спростувати звинувачення, які